

I NK
I NK
I NK
I NK
A Č

INKLUZIVNI KOTAČ 4
Rijeka, travanj 2023.

ISSN
2975-6367

NAKLADNIK
Udruga Ri Rock
Delta 5, Rijeka

ZA NAKLADNIKA
Jelena Martinčić

U IZRADI ČASOPISA
SUDJELOVALI SU
Martina Blečić
Aneta Gojković
Ema Jurković
Marijana Josipović
Luka Lakić
Siniša Senad Musić
Erdina Najev
Valentina Pavić

TISAK
Riso i prijatelji

NAKLADA
200 primjeraka

Časopis se tiska
u sklopu projekta
Inkluzivni kotač,
uz financijsku
potporu Fonda za
aktivno građanstvo,
sredstvima Islanda,
Lihtenštajna i
Norveške u okviru
EGP-a.

Primjerci časopisa
su besplatni.

udrugarirock@gmail.com
inkluzivnikotac@gmail.com

ROM
HR

RI/ROCK

Iceland
Liechtenstein
Norway Active
citizens fund

Cijele intervju poslušajte
na Mixcloudu Radio Rože
[mixcloud.com/RadioRoza/
playlists/inkluzivni-kotac](https://mixcloud.com/RadioRoza/playlists/inkluzivni-kotac)

Dragi čitatelji!

Pred vama je četvrti broj časopisa Inkluzivni kотаč nastalog u sklopu istoimenog projekta koji omogućava Fond za aktivno građanstvo sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP-a.

Projekt provodi Udruga Ri Rock u partnerstvu s Romskom organizacijom mladih Hrvatske, a njegov je osnovni cilj jačanje građanske svijesti i angažmana u vezi romskih tema kroz inkluzivne prakse i poticanje pozitivnog diskursa o Romima i romskoj zajednici.

U provedbu projekta uključile su se Matea, Vanesa, Erdina i Valentina, medijske djelatnice romske nacionalnosti koje će kroz 16 radijskih emisija na riječkom radiju zajednice, Radio Roži, izvještavati o različitim romskim temama, ispričati pozitivne priče te predstaviti vlastitu zajednicu u nešto drugačijem svjetlu.

Kako bi njihove pozitivne priče došle do čim većeg broja slušatelja moći ćete ih pratiti

dijelom Hrvatske jer se, osim na Radio Roži, emitiraju i na Radio Rojcu, Radio KLFM-u i Radio Kastvu.

Sve te emisije pretočene su u članke popraćene zanimljivim ilustracijama i dodatnim sadržajem. Tako je nastao časopis Inkluzivni kотаč koji upravo držite u rukama.

U ovom je broju Erdina Najev ugostila je tajnicu Udruge RoMorčić Ingrid Redžepi. Kako je udruga nastala, čime se bavi, koje su glavne aktivnosti i koji su planovi za budućnost, saznajte u još jednom svijetlom primjeru romskih organizacija.

Valentina Pavić donosi razgovor s dr. sc. Petrom Radosavljevićem s Filozofskog fakulteta u Zagrebu o bajaškom jeziku, jednim od brojnih dijalekata i jezika kojim se služe Romi, pogotovo u Hrvatskoj.

Predstavljamo i Romsku organizaciju mladih Hrvatske te vas s romskom kulturom upoznajemo kroz šaljive poslovice.

Uživajte u čitanju!

Romska organizacija mladih Hrvatske

Romska organizacija mladih Hrvatske (ROM HR) udruga je koja se zalaže za uključenje Roma u društvo, vodeći brigu o specifičnim potrebama dodatno marginaliziranih skupina unutar romskog društva, poput mladih, žena i djece.

ROM HR zamišljen je kao platforma koja omogućuje mladim Romkinjama i Romima, ali i svima ostalima koji im žele pomoći u tome, da budu aktivni u romskom civilnom sektoru. Naša želja je da mlade Romkinje i Romi samostalno definiraju probleme s kojima se kao pripadnici marginalizirane skupine susreću, stvaraju rješenja za njih te utječu na politike za mlade i za Rome na svim razinama.

Naime, ROM HR djeluje na nacionalnoj razini, ali i na lokalnom planu provodi aktivnosti koje su potekle upravo od mladih Romkinja i Roma.

Naša je misija društvo koje je lišeno diskriminacije, što uključuje i anticiganizam. Anticiganizam se manifestira na različite načine, od toga da su Cigani u svakodnevnom životu simbol nečeg lošeg i opasnog, što se onda poistovjećuje s Romima i stvara okvir konstantne diskriminacije, do toga da anticiganizam u nekom širem smislu predstavljaju i teški uvjeti siromaštva u kojima Romi žive, posebno u segregiranim naseljima. Ta segregacija i jest najizraženiji oblik

diskriminacije jer takav život negativno utječe na integraciju romske populacije i odnose s neromskom zajednicom, a negativne posljedice prate romsku populaciju čitav život. U borbi protiv tog začaranog kruga u posljednje vrijeme sve značajniju ulogu trebao bi imati i razvoj romskog civilnog društva, posebno mladih u njemu.

I zato je uloga naše udruge važna. Pokrenuli smo umjetničko-poduzetničku platformu ROUM, bili uključeni u projekte zapošljavanja Roma, organizirali sustav mentorstva u kojem su mladi Romi i Romkinje potpora romskim učenicima u

Radionice participacije

svladavanju školskih izazova, organiziramo radionice o suzbijanju diskriminacije, političkoj participaciji i položaju žena u društvu, pokušavamo utjecati na pozitivnu sliku o Romima u medijima, provodimo razne dramske aktivnosti i još puno toga.

Na taj način povećavamo konkurentnost mladih

Roma na tržištu rada, potičemo ih na formalno i neformalno obrazovanje, kao i na poduzetničke i umjetničke pothvate. Tako, kroz izgradnju autonomije pojedinaca stvaramo bolje romsko društvo koje doprinosi kvalitetnijem životu Roma, ali i šire zajednice.

Više o našoj udruzi saznajte na: www.romhr.hr

Udruga RoMorčić

U sedmoj emisiji Inkluzivnog kotača, Erdina Najev upoznaje nas s udrugom RoMorčić – riječkom organizacijom orijentiranom prema zaštiti i edukaciji romske populacije. Kroz razgovor s Ingrid Redžepi, tajnicom udruge, saznajemo o postignućima udruge, radionicama, projektima te planovima za buduće djelovanje. Kroz rad s djecom, ženama i ostalim demografijama unutar romske zajednice, udruga je pomogla brojnim obiteljima i pojedincima te će svoja dobra djela i nastaviti. Ako imate interes za sudjelovanje u udruzi i želite pomoći romskoj zajednici, RoMorčić je uvijek spreman za nove članove!

Erdina: Danas predstavljamo jednu lokalnu udrugu, pravu riječku, RoMorčić, čije je ime nastalo spajanjem pojmova „Rom“ i “morčić”. Udruga je nastala 2018. godine, a bavi se obrazovanjem, zdravstvenom zaštitom, promicanjem kulture te socijalizacijom i integracijom Roma u zajednici. Udruga RoMorčić u suradnji s

Gradom, Primorsko-goranskom županijom i savezom Roma „Kali Sara“ do sada je postigla vidljive rezultate i uspjela pomoći mnogim obiteljima. Kako bih vam je dodatno približila u goste sam pozvala Ingrid Redžepi. Ingrid je tajnica udruge te viša medicinska sestra čiji je rad nedavno objavljen u europskom znanstvenom časopisu. U svom radu predstavlja istraživanje u kojem je ispitivala znanje romskih žena o reproduktivnom zdravlju. Pozdrav Ingrid i dobro nam došli! Evo, za početak nam recite kako je krenula priča s RoMorčićem?

Ingrid: Moj suprug je Rom i uključena sam u romsku zajednicu već trideset godina. Kroz godine je on konstantno htio pomoći, nešto napraviti, pokrenuti zajednicu da se prestane vrtjeti u začaranom krugu. Odlučio je osnovati udrugu preko koje bi onda malim koracima doprijeli do ljudi i pokušali nešto promijeniti, barem što se tiče osnovnih stvari u obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti. On je htio da se udruga zove „Morčić“ pa

smo pokušavali smisliti neko ime koje bi moglo biti povezano s tim. Na kraju je odluka pala na RoMorčić jer je morčić simbol grada Rijeke, pa Crni Moro i Rom, zapravo je ispalo interesantno.

E: Je, baš je interesantno. Osim Vas i Vašeg muža, tko još čini RoMorčić?

I: Moj muž, Bekteš Redžepi, predsjednik je udruge, ja sam tajnica. Zamjenik je Mehdi Bajrami, a udrugu čini još do 130 članova, no aktivno je njih desetak s kojima stalno surađujemo i koji nam puno pomažu.

E: Čime se sve udruga bavi? Koliko je vaše djelovanje raznovrsno i postoji li neko područje na koje se više fokusirate?

I: Zdravstvena zaštita i obrazovanje osnovni su ciljevi udruge. Smatramo da je obrazovanje nužno da bi ljudi uopće mogli podići zajednicu na viši nivo i da bi sama zajednica mogla bolje funkcionirati. Zdravstvena zaštita u romskoj

zajednici dosta je zapostavljena, ljudi se boje doktora i htjeli smo se posvetiti tom aspektu da se ljudima malo otvore vidici. Bavimo se uglavnom radom s djecom i ženama, to je osnovna ciljana skupina udruge.

E: Koji biste program udruge istaknuli kao onaj koji je najviše prepoznat u javnosti?

I: Jedan od programa koji se proteže od početka našeg rada je „Mali ženski razgovori“. To su radionice sa ženama na kojima govorimo o ženskom zdravlju, o reproduktivnom zdravlju, odgoju, trudnoći i sličnim temama. Također, program Rinkluzija u kojemu potičemo suradnju romske i neromske djece koja zajedno uče svirati na glazbenim radionicama. Organizirali smo i podjelu

darova za Djeda Mraza i neke ostale donacijske radionice koje su dosta dobro odjeknule te program za stambeno zbrinjavanje i pomoć u životu romske zajednice.

E: Jeste li prema tim radionicama napravili svoj istraživački rad?

I: Zapravo, „Mali ženski razgovori“ nastali su kao rezultat tog rada. Naime, istraživački rad napravljen je kroz edukaciju i na osnovi rezultata rada došli smo do saznanja da je romskoj zajednici zaista potrebna dodatna edukacija u vezi reproduktivnog zdravlja i onda sam pokrenula projekt u sklopu kojeg se otprilike svaka dva do tri mjeseca nađem sa ženama. Uvijek nam je gost neki

liječnik ili profesor s Fakulteta zdravstvenih studija s kojim razgovaramo o određenoj temi za koju smatram da je za žene važna.

E: Spomenuli ste Rinkluziju. Kako je ta suradnja pokrenuta?

I: Kada smo se našli s gospodinom Vanjom Kauzlarićem iz Udruge Ri Rock razgovarali smo o mogućnosti zajedničkog rada. Oboje smo imali ideju da bi bilo dobro pokušati nešto kroz glazbu jer djeca zaista vole svirati i vole glazbu. Vrlo brzo smo to pokrenuli i stvarno je dobro odjeknulo. Radionice se provode već treću godinu te se nadam da će tako biti i ubuduće. Čak smo od Ureda za ljudska prava prošle godine dobili sredstva i kupili trube

i saksofon tako da mislimo i proširiti malo tu glazbenu djelatnost s udaraljki i gitare na druge instrumente.

E: Imate li svoj prostor ili ste malo tu pa malo tamo?

I: Nemamo svoj prostor, a to je svakako minus zato što bismo puno više radili kad bi postojalo mjesto na kojem bismo se uvijek mogli naći, ali imamo super suradnju s Udrugom Ri Rock, oni nam stvarno koliko god mogu izlaze u susret u prostoru Palacha. Suradujemo i s Gradom i Ekspordrvom. Kad organiziramo neka događanja nastojimo uvijek pronaći prostor i dogovoriti se s kim god možemo. Kad bismo mi kao udruga imali vlastiti prostor, vjerojatno bismo radili malo više stvari, barem radionica s djecom.

E: Znete, jedna od mnogih radionica koje pamtim je „Zdravi zubići“ koja je bila održana 2019. godine. Program je bio namijenjen mladim Romima i djeci kako bi se naglasila važnost oralne higijene. Moje pitanje je na koji način dolazite do korisnika i polaznika te koliko se ljudi odaziva na takve programe?

I: Uglavnom kroz razgovor. Kada nam neki program bude odobren, onda nastojim s nekolicinom ljudi naći prostor i odrediti datum koji bi svima odgovarao. Onda telefonom i osobnim razgovorom pozivamo ljude te službeni poziv objavimo i na stranici udruge na Facebooku. Što se tiče samih programa, interes je podjednak za one namijenjene djeci i one namijenjene ženama. Voljela bih

da je radionica puno više, no suradnja s korisnicima je jako dobra.

E: Kako biste ocijenili uspješnost svojih radionica?

I: Mislim da su uspješne. Vidim da se žene vraćaju, da su na svakoj novoj radionici malo slobodnije, da postavljaju pitanja. Isto tako kad idemo na izlete, u kino ili kada imamo neku radionicu s djecom svaki put dođe sve više djece, što me raduje.

E: Nadam se da će ubuduće na radionicama biti još više djece i da će odaziv biti još veći. Jedan od programa koji me se posebno dojmio je „Obećano – ostvareno“, u kojemu se dostavljaju bijela tehnika, kućanski aparati i neophodna kućanskih pomagala Romima diljem Republike Hrvatske. Kakav je osjećaj biti dio događaja koji zahtijeva toliko vremena, strpljenja i jako dobru organizaciju?

I: Program „Obećano – ostvareno“ zapravo je program saborskog zastupnika za romsku nacionalnu manjinu, gospodina Veljka Kajtazija koji je inicirao natječaj preko Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. To je natječaj za stambeno zbrinjavanje i pomoć u životu romske zajednice i kroz taj natječaj, koji traje već četiri godine, svake godine se može dobiti nešto iz programa bijele tehnike, ove godine su tu bili kuhinje, prozori, vrata, laminati i slično. To je natječaj koji krene početkom godine, ljudi moraju ispuniti prijavnice i prikupiti dokumentaciju. Preko naše

udruge je 130 – 140 obitelji u zadnje tri godine dobilo sve što su tražile, na što smo jako ponosni.

E: Ovo su samo neki od programa koje organizirate. Puno je tu rada koji ostaje u pozadini takvih aktivnosti. Zanima me koja je Vaša osobna motivacija za rad u udruzi?

I: Sve je krenulo od toga da je moj muž bio motiviran nešto pokrenuti u zajednici i pa sam zajedno s njim krenula u rad s ljudima i djecom. Kad vidite to veselje na dječjim ustima i okicama, kada vidite da u zajednici ima pomaka, da su ljudi pozitivni prema udruzi, da su pozitivni prema radu, da žele doći na neku radionicu, da se žele educirati, da žele slati djecu u školu, kad vidite napredak onda je naravno motivacija sve veća i onda imamo sve više želje i razloga da sudjelujemo, da radimo, da pokušamo napraviti koliko god se može.

E: Baš imam osjećaj da vi to radite iz ljubavi i s ljubavlju, a kad je ljubav u pitanju nema granice. A koji su vaši planovi za budućnost udruge?

I: Planovi su da nastavimo velike stvari koje smo pokrenuli, prvenstveno „Male ženske razgovore“. RInkluziju apsolutno nastavljamo kako bismo je i proširili. Suradnja sa savezom Roma Kali Sara i s gospodinom Veljkom Kajtazijem nam je stvarno dobra i kad god nešto novo iskrсне, kad god oni nešto novo pokreću, uvijek nam se jave. Također sa Županijom i s Gradom imamo dobru suradnju i javljamo se na njihove natječaje.

Kad bi dan malo duže trajao, kad bismo imali malo više vremena, vjerojatno bismo malo više i radili, ali planovi su da nastavimo i dalje pa ćemo vidjeti kamo će nas vrijeme odnijeti.

E: Malenim koracima daleko se dođe. Koji su koraci do vas i priključenja u vašu udrugu?

I: Dovoljno je da nam se javite i da ispunite prijavnicu kojom potvrđujete da želite biti član udruge. Voljeli bismo da nam se javi više ljudi koji su voljni surađivati, raditi i djelovati. Bez ljudi ne možeš ništa, uvijek treba netko tko će pomoći – u pisanja samih projekata, obilasku domova, razgovoru s ljudima. Znali smo i djecu voziti na radionice kada ih nije imao tko prebaciti. Dosta često nam je potrebno više ljudi da se nešto organizira. Ali u principu sve ide naprijed i sve se uspije kada je tu dobra volja.

E: Koja je vaša poruka slušaateljima, bili Romi ili neromi?

I: Osnovni cilj naše udruge je obrazovanje. Obrazovanje počinje još u vrtiću i mi apeliramo na sve da šalju djecu u vrtiće i škole. Želim apelirati na sve roditelje, bez obzira na to jesu li Romi ili neromi, da sudjeluju u radu i školi svoje djece, da motiviraju svoju djecu da se školuju i da brinu o tome da završe školu jer jedino obrazovan čovjek može uspjeti u zajednici i podići je na viši nivo. Kad govorimo o romskoj zajednici, Romi rade najteže poslove, često su nezaposleni i imaju najniže plaće upravo zato što nemaju školu i ne mogu

raditi bolje poslove od toga. Mislim da bi se mlade ljude i djecu trebalo motivirati već od rane dječje dobi da idu u školu, da završavaju škole i da budu bolji od svojih roditelja.

E: Ja se u potpunosti slažem. Heštog šaljite djecu u školu (#ŠaljiteDjecuUŠkolu) jer stvarno stoji sve što ste rekli.

Iz iskustva znam da sam, dok nisam završila srednju školu, radila kao čistačica i konobarica. Dok nisam imala crno na bijelo da nešto znam, nisam se mogla normalno zaposliti. Međutim, bolji dani dolaze i drago mi je da ste došli u ovu emisiju i bili naša gošća. Puno toga sam naučila. Hvala Ingrid što si se odazvala i predstavila RoMorčić, želim vam uspjeh u daljnjem radu.

Iako je situacija oko socijalizacije Roma u gradovima i naseljima još daleko od prihvatljive i bajne, nadamo se da ćemo ovim primjerima pokazati kako se ona može popraviti, a nadam se da će ovi primjeri postati redovitiji u našem društvu te u javnom prostoru.

Tekstovi su uređeni i prilagođeni tiskanom formatu. Cjelovite razgovore možete poslušati skeniranjem koda.

ROMANSKI JEZIK

Nakon što je u drugom broju časopisa obradila romski jezik, najrašireniji jezik romske populacije u Europi, Valentina Pavić okreće se jeziku kojim se Romi u Hrvatskoj najviše služe u međusobnoj komunikaciji. O bajaškom jeziku razgovara s doktorom znanosti Petrom Radosavljevićem, predstojnikom Katedre za rumunjski jezik i književnost zagrebačkog Filozofskog fakulteta.

Valentina: Romi imaju različitu tradiciju i vjeroispovijest, ovisno o sredini u kojoj žive, pa tako i materinji jezik. Dok većina Roma govori romskim jezikom (“romani čhib”) koji se dogovorno smatra službenim jezikom Roma, Romi u Hrvatskoj govore pretežito bajaškim varijetom rumunjskoga jezika, ali i drugim jezicima prijašnjih sredina, na primjer, albanskim jezikom u slučaju doseljenika s Kosova. Svi oni, neovisno o spomenutim razlikama, čine romsku zajednicu u Hrvatskoj koja je sastavni dio europske zajednice i s kojom dijeli kulturu, vrijednosti i zajedničku povijest. U ovom broju bavimo se bajaškim jezikom (“ljimba dă băjaș”) i raznim zanimljivostima vezanima za njega. Kako bismo precizno oslikali ovu temu, dopustite mi da predstavim i pozdravim doktora znanosti Petra Radosavljevića, jednog od rijetkih stručnjaka za bajaški jezik. Pozdrav i dobro nam došli!

Petar: Dobar dan, hvala!

V: Možete li nam reći otkud ljubav prema jeziku i gdje pronalazite motivaciju za tolike radove koje ste napisali?

P: Pa, mogu vam reći da sam se susreo s rumunjskim još za vrijeme studija španjolskog jezika. Tad smo govorili o romanskim jezicima i pokazivani su primjeri iz rumunjskoga koji su mi se činili užasno zanimljivi jer je rumunjski nešto drukčiji od ostalih romanskih jezika. Naime, Rumunjska je prostorno udaljena od drugih romanskih jezika pa taj jezik ima svojih specifičnosti, recimo, član se “lijepi” iza riječi. I onda je jednom zgodom bilo oglašeno da se nudi fakultativni tečaj rumunjskog, što mi se učinilo lijepom prilikom da saznam nešto više o tom jeziku. I tako je počelo moje učenje rumunjskog pred više od 20 godina. Kasnije se osnovala Katedra za rumunjski jezik, gdje sam postao asistent i tu je krenuo moj akademski rad na tom polju. U sklopu poslijediplomskoga studija i rada na projektu u Belom Manastiru susreo sam se s varijetetima rumunjskoga kojima govore Romi u Hrvatskoj, što je početak mog specijaliziranog bavljenja tim dijalektima.

V: Predivno je čuti kako su se okolnosti posložile i da sada govorimo istim jezikom! No, službeni, priznati jezik Roma jest romski ili ti “romani čhib”. Zašto je baš taj jezik postao službenim, a ne, recimo, bajaški?

P: U Hrvatskoj je takva situacija da imamo zapravo većinu koja govori varijetetima rumunjskoga. Prema relevantnim procjenama to je oko 75 posto Roma, možda čak i više. Jednostavno su ovdje brojniji oni Romi koji su došli s prostora Rumunjske tijekom 18. i 19. stoljeća i donijeli taj jezik sa sobom. U svijetu je to malo drukčije, tamo ima više

govornika novoindijskog jezika, tj. romskog jezika. Premda, govornika rumunjskih varijeteta koji se povezuju ili sami identificiraju s romskim identitetom ima diljem Europe, ponajviše u jugoistočnoj Europi. Štoviše, ove recentnije selidbe stanovnika iz Hrvatske i Srbije prema europskom zapadu povećale su broj tih govornika u zemljama kao što su, primjerice, Njemačka i Austrija. Ali govornike rumunjskih dijalekata možete naći uzduž cijelog svijeta. Imate, recimo, Ludare u Americi.

V: Koliko je star bajaški jezik?

P: Malo je teže precizno datirati jezike, ali znamo da su Bajaši živjeli u Međimurju najkasnije polovinom 19. stoljeća kada se spominju u tamošnjim matičnim knjigama (općina Podturen). Osim toga, znamo i da je dosta Roma dolazilo u vrijeme kada u Rumunjskoj prestaje vađenje zlata i drugih minerala iz rudnika u kojima su radili pa i robovali u jednom periodu. Iz toga bi se moglo zaključiti da je to jezik koji se finalizira u 19. stoljeću. Zbog toga nije čudno da u bajaškom jeziku nema riječi novijega porijekla koje se posuđuju iz hrvatskoga ili u nekom manjem broju iz mađarskoga. Zapravo, govornici bajaškoga (koji pretežito žive na SZ Hrvatske) vuku porijeklo iz Transilvanije u kojoj otprije postoji utjecaj mađarskog jezika. Sve u svemu, kada bismo uspoređivali bajaški jezik s današnjim rumunjskim jezikom, mogli bismo zaključiti da je to jezik sela iz 19. stoljeća.

V: Zbog čega je najveća koncentracija te populacije baš na području Međimurja i Baranje?

P: I Međimurje i Baranja su za vrijeme NDH bili u sklopu Mađarske. Pa iako je i Mađarska proganjala Rome, oni su tu ipak lakše uspijevali ostati na životu nego u drugim dijelovima današnje Hrvatske gdje se vršio genocid nad Romima, gdje su masovno ubijani.

V: Da, vrlo zanimljiva, ali i tužna povijest. Trenutno u Hrvatskoj postoje prijevori između govornika romskog i bajaškog jezika oko postavljanja (neki bi rekli: nametanja) romskoga kao službenog jezika. I jedni i drugi upravo i jedino sebe smatraju pravim pripadnicima romske manjine. Zbog čega je tako?

P: Nekako je u ljudskoj povijesti uvijek dolazilo do takvih problema i rasprava. Valjda se iz postojanja razlika, uključujući i jezik, rađaju prijevori među ljudima. Imamo i drugih sličnih situacija u kojima pripadnici jednog naroda ne govore istim jezikom. To je slučaj dandanas sa Židovima. Jedni govore hebrejskim jezikom, jedinim jezikom koji je uspješno oživljen pa postavljen kao službeni u Državi Izrael, drugi govore jidišom, dijalektom njemačkog, treći govore ladinom, varijantom španjolskoga iz 15. stoljeća, dok četvrti govore nekim drugim jezikom koji doživljavaju materinskim. Svejedno, svi se oni identificiraju kao pripadnici židovskoga naroda.

V: Kakva je sad situacija s bajaškim jezikom u Hrvatskoj? Može li se on njegovati u nadolazećim generacijama i kako?

P: Srećom, usvojen je kurikulum nastavnog predmeta “Jezik

i kultura romske nacionalne manjine” koji se počeo primjenjivati ove školske godine. On je trojezičan (na hrvatskom, bajaškom rumunjskom i romskom) i predviđeno je da se može koristiti bilo koji jezik koji lokalna zajednica koristi. Tako se u nekim međimurjskim osnovnim školama (Čakovec, Orehovica, Podturen) već primjenjuje bajaški rumunjski. Imamo sreću da se jezik njeguje jer u ova moderna vremena ljudi žive drukčije nego što se prije živjelo i brže dolazi do gubitka jezika. Ako usporedimo današnji bajaški jezik s onim iz 2009., kada sam intenzivnije bio na terenu, već se vide neke razlike, npr. primjećuje se da djeca više ne znaju imenovati brojeve. Posuđenice tu nisu problem dokle god su one sastavni dio jezika. No, kad se cijeli jezik počinje napuštati, onda se gubi i dio kulture, što je, mislim, gubitak koji bi trebalo pokušati izbjeći. Na žalost, u istočnoj Slavoniji (Dardi) situacija je takva da djeca više uopće ne znaju rumunjski, dok njihovi roditelji još uvijek ponešto i razumiju. Eto, teško se nešto značajnije tu može napraviti, ali je nastava korak u dobrom smjeru – na kojem god se varijetetu jezika kojim govori romska manjina u Hrvatskoj ona održavala.

V: Spomenuli ste da ste bili na terenu u raznoraznim romskim naseljima. Koliko pripadnika romske nacionalne manjine koristi bajaški jezik? Kako se utvrđuje broj govornika pojedinih jezika?

P: Statistički podaci Državnog zavoda za statistiku sami po sebi nisu baš dobri ako ih se uzima doslovno. Drugim riječi-

ma, vi morate interpretirati dobivene podatke jer se tu uopće ne radi razlika između jezika i dijalekata Roma koji se svi stavljaju pod kišobran “romskog jezika”. U novom popisu stoji da 15 od 17 tisuća Roma govori romskim jezikom, a vi potom morate, na temelju postojećeg terenskog znanja, zaključiti misli li se na bajaški (npr. kad su u pitanju Pribislavec, Orehovica ili Đurđevac) ili na romski (npr. kada se spominje Zagreb).

V: Je li bajaški jezik standardiziran? Ima li gramatiku i sve druge karakteristike jednog jezika?

P: Neka standardizacija, u smislu da je propisano kako nešto mora biti, ne postoji. Što se tiče morfološkog i fonološkog sustava, ja sam u tančine opisao sva tri varijeteta bajaškog jezika – erdeljski, ludarski muntenški i baranjski muntenski. U međuvremenu je izdano puno publikacija na tim dijalektima, posebno erdeljskom dijalektu, uključujući priručnike, slikovnice i knjige religijskog karaktera. Meni se čini da je najvažnije da se jezik koristi. Drugim riječima, dovoljno je pisati tim jezikom, a ne propisati kako se ima pisati.

V: Jako lijepo! Po čemu se sve razlikuju dijalekti unutar bajaškog jezika?

P: Prije svega, ne prihvaćaju svi govornici varijeteta rumunjskog u Hrvatskoj da govore bajaškim jezikom. Najčešće ćete čuti da svoj jezik nazivaju bajaškim govornici na SZ Hrvatske, dok ga drugi nazivaju samo rumunjskim ili pak vlaškim. Dakle, većina Bajaša govori erdeljskim dijalektom koji, kao što sam

prije rekao, vuče korijene iz Transilvanije te se tako i naziva prema tamošnjem toponimu. On je u opreci s druga dva rumunjska dijalekta koja su međusobno relativno slična. Realizacija nekih glasova je drugačija (broj pet na erdeljskom se kaže “šinš”, a na ova dva dijalekta “činč”) dok su razlike u gramatici nešto manje. Erdeljski više koristi imperfekt za pripovijedanje, dok ova dva dijalekta koriste više perfekt. Iako se govornici međusobno slabije razumiju, uz malo vježbe bi to uspjeli jer su u pitanju dijalekti istoga jezika.

V: Za kraj bih Vas samo još pitala kako vidite budućnost bajaškog jezika?

P: Mislim da je jako važno da se jezik očuva. Imamo situaciju u Istri s istrorumunjskim, povijesnim dijalektom rumunjskoga

koji je preživio možda i šestotinjak godina, a sada više nema govornika mlađih od četrdeset godina. Ako se jezik ne očuva, onda se gubi dio identiteta. Danas imamo taj kurikulum koji se počeo primjenjivati, imamo sve više publikacija i to može upućivati na pozitivnu budućnost bajašenja.

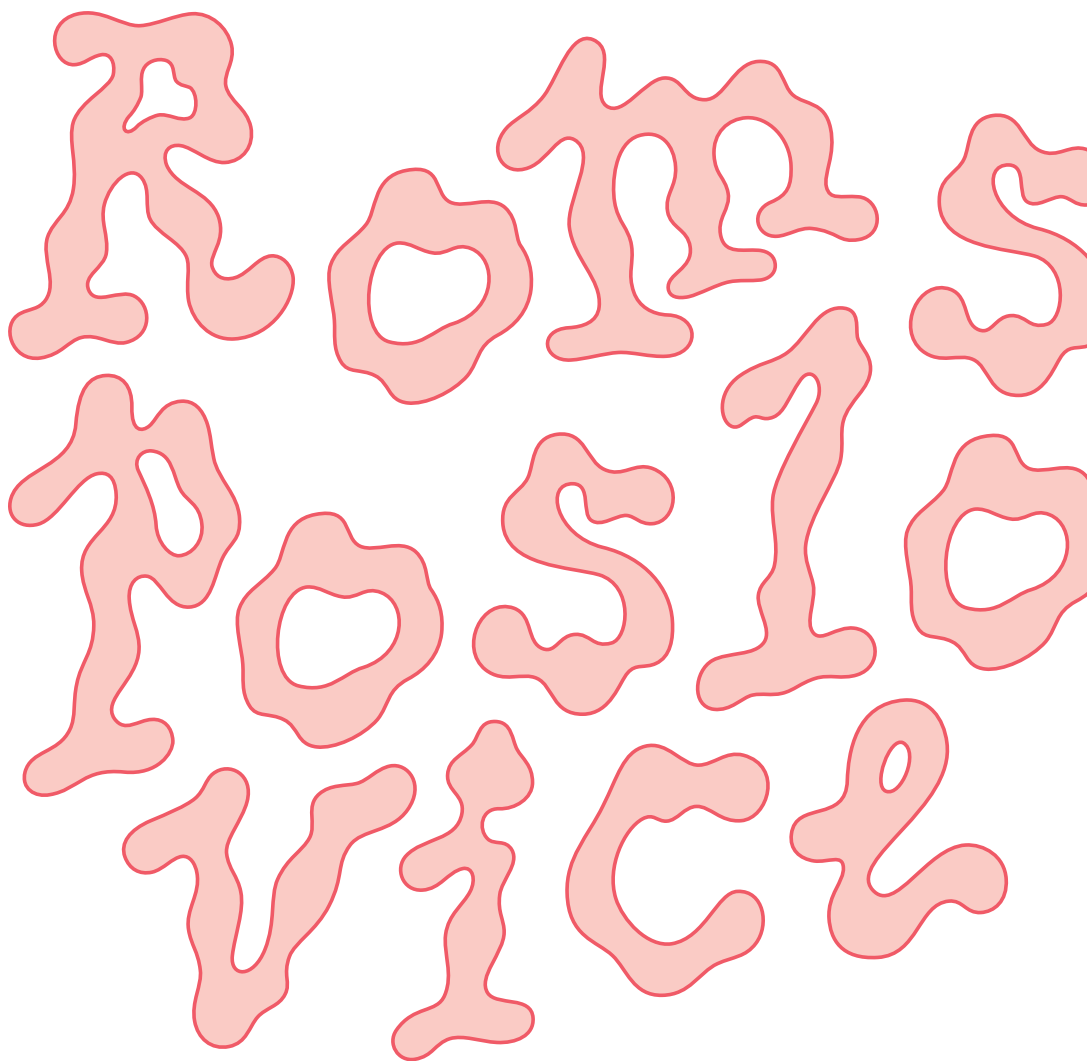
V: Hvala Vam na sudjelovanju!

Bunā zua! Kum ješč? naziv je priručnika za učenje osnova bajaškog rumunjskog jezika. Znaete li što on znači?

Tekstovi su uređeni i prilagođeni tiskanom formatu. Cjelovite razgovore možete poslušati skeniranjem koda.

Vodeći se motom „Ako želiš upoznati neki narod, nauči njihove poslovice”, posegnuli smo za knjigom „Romske poslovice: Sar rromano ilo - nanaj p-i sasti phuv” autora i sakupljača poslovice Marcela Courthiadea i Veljka Kajtazija. Prva je to zbirka romskih poslovice objavljenih u Hrvatskoj, a nastajala je cijelo desetljeće. Obuhvaća romske poslovice iz cijeloga svijeta koje

prenose tradiciju i duh romskog naroda, njegovu kulturu i vrijednosti. Poneka poslovice iz knjige može nam se učiniti općepoznatom, kao npr. „Vuk dlaku mijenja, ali ne i narav” ili pak „U laži su kratke noge”, no važno je naglasiti kako se poslovice lako preuzimaju iz jedne kulture u drugu, iz jednog naroda u drugi te iz jednog jezika u drugi. Zbog navedenog, u svakom

jeziku poslovice ima i vlastitih i onih koje su preuzete iz drugih kultura. Izabrali smo dvadeset zanimljivih poslovice koje su nešto manje poznate, a obuhvaćaju različite teme, od važnosti školovanja, samopouzdanja i životnih paradoksa do pogleda na svijet, snage romskog jezika i odnosa između Roma i neroma.

Ovo pripada samo meni: što sam pojeo, što sam popio, što sam naučio – nitko mi to neće oduzeti.

Kako radi koza, tako će i jare.

Uzalud pijanac govori sinu: ne opijaj se!

Ako želiš znati tko si, ne pitaj druge, pitaj svoje srce.

Tko ne vjeruje u sebe, zabrinut je uvijek i za druge.

On je postolar, a hoda bos.

I pčela bode, ali ima sladak med.

Istina ne pripada ni Romu, ni neromu, ona je Božja.

Sijeda kosa vara, zubi lažu, a koža pokazuje istinu.

Ima mnogo drveća s cvijećem, ali svako ne daje plod.

Ne daj se dva puta tući, ali dva puta jesti – prihvati.

Vjeruj da će biti dobro, i bit će dobro – vjeruj da će biti loše, i bit će loše.

Pazi na selo u kojem psi ne laju.

Čovjek koji se utapa, hvata se i za zmijin rep.

Nema pravog puta za iskrivljeni kotač.

Prvi među Romima, zadnji među neromima.

Pokaži neromu da si čovjek i on će ti pokazati da je čovjek također.

Nebo udara po onomu koga voli, ali po Romu uvijek dvaput više.

Možete me i ubiti, ali mi dozvolite da pjevam svoju pjesmu.

Govoreći romski, možeš ići po cijelom svijetu.

